

VU Research Portal

Mum's the Word

Hissel, S.C.E.M.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Hissel, S. C. E. M. (2014). *Mum's the Word: A study on children of incarcerated mothers' well-being, psychosocial functioning, and caregiving situation*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting (Dutch summary)

Een studie naar het welbevinden, psychosociaal functioneren en de verzorgingssituatie van kinderen van gedetineerde moeders

Introductie

Een overzicht van onderzoeksliteratuur in dit proefschrift laat zien dat kinderen van gedetineerde ouders kampen met verminderd welbevinden en psychosociale problematiek. Het leeuwendeel van de studies richtte zich op kinderen wier vaders waren gedetineerd. Nog weinig is bekend over welke effecten de detentie van moeder heeft op het functioneren van kinderen. Detentie van moeder zou echter juist nog ernstiger gevolgen kunnen hebben voor de kinderen dan detentie van vader omdat de emotionele en psychosociale betrokkenheid van moeders bij kinderen meestal groter is dan van vaders (Murray & Farrington, 2008).

Het literatuuroverzicht waarop dit proefschrift is gebaseerd, laat zien dat de verzorgingssituatie een belangrijke rol kan spelen in de psychosociale problematiek van kinderen van gedetineerde moeders. Ten eerste laten studies zien dat veel moeders vóór detentie de enige verzorger van hun kinderen waren en kan de scheiding van moeder ten gevolge van detentie dus instabiliteit in de verzorgingssituatie van kinderen veroorzaken. Hoewel empirisch bewijs ontbreekt, veronderstellen studies een relatie tussen instabiliteit in de verzorgingssituatie en problematiek bij kinderen van gedetineerde moeders. Ten tweede resulteert de detentie er waarschijnlijk in dat anderen worden betrokken bij de dagelijkse verzorging van de kinderen. Dit delen van de zorg en opvoeding wordt *coparenting* genoemd. Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat er een relatie bestaat tussen de kwaliteit van coparenting interactie en het psychosociaal functioneren van kinderen. Het is echter nog grotendeels onbekend in hoeverre de detentie van moeder verband houdt met de mate en kwaliteit van coparenting interactie.

Het doel van dit proefschrift is het bestuderen van de relatie tussen het welbevinden en het psychosociaal functioneren van kinderen, de detentie van moeder en de verzorgingssituatie. De onderzoeksvragen zijn gebaseerd op een bio-ecologische systeemtheorie (Bronfenbrenner, 1992, 2005) naar aanleiding waarvan wordt verondersteld dat het functioneren van de kinderen niet volledig kan worden verklaard door alleen de detentie van moeder in aanmerking te nemen. Meerdere, op elkaar inwerkende factoren zijn waarschijnlijk van invloed. Het bio-ecologisch systeemmodel is gebruikt als een heuristisch raamwerk om de meest relevante factoren te selecteren voor empirisch onderzoek. Er is gekeken naar leeftijd en sekse van de kinderen, het gescheiden zijn van de gedetineerde moeder, instabiliteit in de verzorgingssituatie en coparenting.

De studie

De studie geeft informatie over het welbevinden, het psychosociaal functioneren en de verzorgingssituatie van kinderen van gedetineerde moeders. Ook is informatie verzameld over coparenting in gezinnen van gedetineerde moeders. Zowel de gedetineerde moeders, de verzorgers van de kinderen als de kinderen zelf gaven informatie. De dataverzameling vond plaats tussen 2008 en 2012 op reguliere en (zeer) beperkt beveiligde afdelingen van alle vrouwengevangenissen in Nederland. Via medewerkers van de penitentiaire inrichtingen werden gedetineerde moeders met kinderen tot en met 18 jaar uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek. Moeders die deelnamen werden geïnterviewd en vulden vragenlijsten in over het psychosociaal functioneren van hun kinderen en over coparenting met de verzorger(s) van hun kinderen. Indien ze hiervoor toestemming gaven, werden ook de huidige verzorgers van de kinderen benaderd voor een interview en het invullen van vragenlijsten. Indien zowel de moeder, de verzorger en het kind zelf toestemming gaven, werden ten slotte ook de kinderen geïnterviewd en (indien 11 jaar of ouder) gevraagd vragenlijsten in te vullen. De studie bevat informatie over 255 kinderen (55% jongens, 45% meisjes) van 124 verschillende moeders. Voor 81 kinderen namen ook de verzorgers deel aan het onderzoek. Tweeënzestig kinderen namen zelf deel.

Om beter te begrijpen of problematiek is toe te schrijven aan de detentie van moeder of aan andere risicofactoren, werd daarnaast ook een controlegroep betrokken van kinderen van wie de veroordeelde moeders thuis verbleven. Deze moeders voerden een werkstraf uit. De controlegroep bevat informatie over 55 kinderen, die is verkregen van in totaal 28 verschillende moeders. De moeders vulden vragenlijsten in over het psychosociaal functioneren van hun kinderen en over coparenting met de verzorger(s) van hun kinderen. De dataverzameling vond plaats tussen 2011 en 2012. Via reclasseringsmedewerkers van alle vijf reclasseringsregio's in Nederland werden moeders met kinderen tot en met 18 jaar uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek, op voorwaarde dat ze sinds de geboorte van het kind niet gedetineerd waren geweest.

Resultaten

Welbevinden

De studie in hoofdstuk 2 richtte zich op het welbevinden en psychosociaal functioneren van kinderen van gedetineerde moeders, tegen de achtergrond van verschillende verzorgingsarrangementen. De studie liet zien dat er een grote verscheidenheid aan verzorgers van kinderen was, onder wie vaders, verzorgers uit het eigen netwerk (zoals familie en vrienden) en bestandspleegzorg. Een aanzienlijk

deel van de kinderen (40%) woonde al niet meer bij moeder voorafgaand aan de detentie. Dit impliceert dat voor veel kinderen wisselingen in de verzorgingssituatie al vóór de detentie plaatsvonden.

Volgens gedetineerde moeders, verzorgers en kinderen had de detentiesituatie invloed op het functioneren van kinderen op verschillende levensdomeinen, zoals thuis en op school. Ook noemden zij moeilijkheden bij het onderhouden van contact met de gedetineerde moeders als een belangrijke factor in het verminderd welbevinden van de kinderen. Het bezoeken van moeder was bijvoorbeeld vaak lastig te organiseren vanwege logistieke problemen. De gevangenisomgeving maakte op veel kinderen een sterke indruk en sommige kinderen ervoeren het zelfs als intimiderend. Kinderen hadden moeite met het begrijpen van sommige regels tijdens bezoeken, zoals beperkingen aangaande fysiek contact met hun gedetineerde moeder. De studie liet zien dat kinderen kampten met complex en divers probleemgedrag, waaronder internaliserende en externaliserende problematiek. Dit probleemgedrag was sterk verhoogd in vergelijking met een normpopulatie. Bijna alle kinderen vertelden verdriet te hebben vanwege hun moeders' detentie.

Leeftijd en sekse

Leeftijd lijkt onderscheidend in hoe kinderen verdriet ervaren. Jonge kinderen gaven vooral aan hun moeder te missen. Bij oudere kinderen waren de emoties gelaagd: naast verdriet en gemis was er soms ook sprake van boosheid om wat hen was overkomen, angst om gepest te worden, of zorgen om huisvesting of het welbevinden van moeder. Sommige oudere kinderen zagen de tijdelijke afwezigheid van moeder als een mogelijkheid om controle te krijgen op hun eigen leven. De studie in hoofdstuk 3 toonde aan dat leeftijd een belangrijke factor is in het bestuderen van psychosociale problematiek van kinderen. De bevindingen lieten een relatie zien tussen internaliserend en externaliserend probleemgedrag en het ouder zijn van kinderen. Dit verband werd niet alleen gevonden bij kinderen van gedetineerde moeders, maar ook bij kinderen van wie de moeders een werkstraf uitvoerden. Het probleemgedrag van de kinderen kan dus niet (alleen) worden verklaard door een tijdelijke negatieve reactie van het hebben van een strafrechtelijk veroordeelde moeder, maar moet worden gezien binnen een bredere ontwikkelingspedagogische context. De resultaten lieten geen verschillen zien in de gevolgen van detentie op het probleemgedrag van meisjes en jongens. Dit geeft aan dat het geslacht geen rol speelt in het psychosociaal functioneren van kinderen van gedetineerde moeders.

Scheiding van moeder en kind

In de studie in hoofdstuk 3 werd het verband tussen de detentie van moeder en internaliserende, externaliserende en sociale problematiek bij kinderen onderzocht.

De resultaten suggereren dat sociale problemen voor een deel kunnen worden verklaard door detentie van moeder. Internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek kunnen worden verklaard door factoren die vaak samen gaan met detentie, maar die ook voorkomen in families van strafrechtelijk veroordeelde moeders die niet in detentie zitten. De bevindingen dragen bij aan de vraag welk effect de detentie van moeder heeft op de psychosociale ontwikkeling van kinderen (Wildeman & Turney, 2014).

Instabiliteit in de verzorgingssituatie

De studie in hoofdstuk 4 richtte zich op de relatie tussen de detentie van moeder en instabiliteit in de verzorgingssituatie van kinderen. De resultaten lieten zien dat kinderen van gedetineerde moeders gemiddeld gezien elke drie jaar met een nieuwe primaire verzorger te maken kregen. Ook verhuisden ze om de twee jaar, wat zes keer zo hoog is als het nationale gemiddelde. Voor veel kinderen vonden zulke wisselingen al regelmatig plaats voorafgaand aan de detentie van moeder. Echter, de detentie was doorgaans de start van een toename aan wisselingen van verzorgers, nog bovenop de wisselingen die het directe gevolg waren van het wegvallen van moeder als dagelijks verzorger. Daarmee kan worden geconcludeerd dat, hoewel causaliteit niet kan worden getest, er een verband is tussen detentie van moeder en een toename van instabiliteit in de verzorgingssituatie.

Coparenting

Een hoge kwaliteit van coparenting interactie, dat wil zeggen een interactie die wordt gekenmerkt door wederzijdse steun en solidariteit tussen verzorgers, wordt gezien als een belangrijke factor in het psychosociaal functioneren van kinderen. Idealiter zou de coparenting relatie niet alleen van hoge kwaliteit moeten zijn als er een directe interactie is (wanneer moeder, verzorger en kind alle drie aanwezig zijn) maar ook wanneer de interactie indirect is (wanneer moeder en kind samen zijn in afwezigheid van de andere verzorger).

De studie in hoofdstuk 5 liet zien dat gedetineerde moeders kwalitatief minder goed coparenting gedrag vertonen dan veroordeelde moeders die niet in de gevangenis zitten.

Ook liet de studie zien dat detentie de mogelijkheden van gedetineerde moeders tot coparenting interactie beperkt. Gedetineerde moeders ervaren minder interacties met de andere verzorgers dan veroordeelde moeders die niet in de gevangenis zitten. Opvallend is dat voor één op de vier kinderen bleek dat de gedetineerde moeder geen enkele vorm van coparenting interactie ervaart met de huidige verzorger van de kinderen. Coparenting interactie werd daarnaast ook beperkt door het feit dat, in de meeste gevallen, de moeders alleen een indirecte interactie coparenting ervaren

en kinderen dus geen situaties meemaken waarin zij in aanwezigheid zijn van zowel moeder als verzorger. Deze bevinding is van belang omdat de studie ook uitwees dat de kwaliteit van het coparenting gedrag van de moeders positief samenhangt met de mate waarin moeders volwaardige (dus zowel directe als indirecte) coparenting interacties ervaren.

Voorgaand onderzoek werd beperkt doordat vrijwel alleen coparenting relaties tussen gedetineerde moeders en grootmoeders werden onderzocht. Echter, grootmoeders waren vaak al voorafgaand aan de detentie van moeder betrokken bij de opvoeding van de kinderen. Coparenting tussen moeders en grootmoeders verschilt mogelijk van coparenting tussen moeders en andere typen verzorgers vanwege de al bestaande affectieve en familiale banden tussen de moeders en de grootmoeders. Dit proefschrift toont aan dat coparenting interacties veel diffuser en diverser zijn wanneer een meer representatieve groep van verzorgers in onderzoek wordt betrokken.

Implicaties voor beleid en praktijk

Een aantal bevindingen zijn van belang voor beleid en praktijk. Dit proefschrift liet zien dat kinderen van gedetineerde moeders een kwetsbare groep vormen. Een deel van de problemen lijkt gerelateerd aan de detentie van moeder. Zoals ook elders is betoogd (De Ruyter, Hissel, & Bijleveld, 2013) zou, vanuit het oogpunt van het welbevinden van de kinderen, opsluiting van moeders enkel moeten worden gebruikt als een *ultimissimum remedium*. Door moeders alternatieve straffen op te leggen, is mogelijk te voorkomen dat kinderen hun moeders moeten missen. Dit gemis werd door (met name de jongere) kinderen benoemd als een van de meest ernstige problemen die zij ervaren. Bovendien zou het bepaalde vormen van sociale problematiek, zoals zich eenzaam voelen of het gevoel gestigmatiseerd te worden vanwege detentie van moeder, kunnen voorkomen. Het behoedt kinderen ook voor het moeten bezoeken van gevangenen, wat vaak een sterke indruk op hen maakte of zelfs als intimiderend werd ervaren.

Indien moeders wel worden gedetineerd, zouden de belangen van de kinderen een leidend principe moeten zijn in de wijze waarop die straf wordt uitgevoerd. Het plaatsen van moeders in een gevangenis die geografisch gezien zo dicht mogelijk bij de woonplek van hun kinderen ligt, is hier een voorbeeld van. Bij het organiseren van contact- en bezoekmogelijkheden, zou de dagelijkse routine van de kinderen in aanmerking moeten worden genomen. Bijvoorbeeld door kinderen de gelegenheid te geven om telefonisch contact te hebben met hun moeders op belangrijke momenten gedurende de dag, zoals direct na school of voor het slapen gaan. Weekendbezoek betekent dat kinderen hun moeders niet hoeven te bezoeken tijdens schooltijd.

Bezoekruimten moeten zo worden ingericht dat moeders en kinderen op een zo normaal mogelijke manier contact kunnen hebben.

De moeder-kinddagen zijn een goed voorbeeld van kindgericht beleid, dat kan helpen voorkomen dat kinderen extra schade oplopen als gevolg van de strafoplegging van hun moeder. Tijdens deze dagen kunnen moeders en kinderen knuffelen, spelletjes spelen en gewoon tijd samen doorbrengen. Dergelijk beleid moet niet iets extra's zijn en een goede uitvoering moet niet afhankelijk zijn van de inspanningen van vrijwilligers en toegewijd gevangenispersoneel, maar moet door de overheid – die verantwoordelijk is voor de uitvoering van straffen- worden aangeboden als een integraal onderdeel van het gevangenisbeleid.

Dit proefschrift laat zien dat problemen in de verzorgingssituatie in sommige families al vóór de detentieperiode plaatsvonden. Dus, hoewel contact van moeders met het strafrechtelijk systeem aan de ene kant kan worden gezien als een risicofactor, kan het ook worden gezien als een kans om verandering te bewerkstelligen: de detentieperiode kan een unieke mogelijkheid zijn voor het aanbieden van interventies aan moeders en hun gezinnen. De oudertraining 'Betere Start' is zo'n interventie.

Een kwalitatief goede interactie tussen moeders en verzorgers, in de aanwezigheid van kinderen, wordt verondersteld een belangrijke factor te zijn in het psychosociaal functioneren van kinderen. Dit proefschrift laat echter zien dat er nauwelijks mogelijkheid is voor moeders om met de dagelijkse verzorgers over de opvoeding van de kinderen te communiceren. Afgezien van de schaarse mogelijkheden tot familiebezoek zonder supervisie, zijn verzorgers en kinderen beperkt tot de reguliere bezoeken om gezamenlijk moeder te bezoeken. Deze bezoeken zijn over het algemeen beperkt in tijd en vinden plaats in grootschalige bezoekruimten met weinig privacy. Kinderen en verzorgers zijn middels een zogenoemde 'slang'-opstelling van tafels fysiek gescheiden van de moeders. Regels en beleid zouden zodanig moeten worden aangepast dat de betrokkenheid van moeders bij de opvoeding van hun kinderen beter wordt gefaciliteerd. Daartoe zullen programma's moeten worden ontwikkeld waarin specifiek aandacht is voor het betrekken van de verzorger bij het bezoek. Bezoekmogelijkheden gericht op het 'gezin' van moeder, verzorger en kind, zijn noodzakelijk.

Conclusie

Kinderen van gedetineerde moeders vormen een kwetsbare groep met een verscheidenheid aan problematiek. Vaker wel dan niet impliceert de detentie van moeder dat er (toenemende) instabiliteit ontstaat in de verzorgingssituatie van de kinderen, zoals wisselingen in primaire verzorgers, verhuizingen en daarmee mogelijk ook verandering van scholen, clubs en vrienden. Gedetineerde moeders hebben zeer

weinig gelegenheid om een coparenting relatie te onderhouden met de verzorgers van hun kinderen. Er werd een duidelijk verband aangetoond tussen de detentie van moeder en sociale problematiek bij kinderen. Internaliserend en externaliserend probleemgedrag werd vooral aangetroffen bij oudere kinderen. Dit kan worden geplaatst in een bredere ontwikkelingspsychologische context, en veronderstelt dat ook andere factoren dan detentie de problematiek (mede) kunnen verklaren. Meer onderzoek is nodig naar de mechanismen die negatieve uitkomsten bij de kinderen veroorzaken en naar de interventies die het meest effectief zijn om de kinderen te helpen. Het welbevinden van de kinderen en het bevorderen van mogelijkheden voor gedetineerde moeders om deel te nemen aan de opvoeding van hun kinderen, verdienen een centrale plek in gevangenisbeleid.